

A digitális adatrobbanás egy teljesen új helyzetet teremtett, a gazdaságot, kultúrát és politikát is átalakító folyamatokat indított el, átformálva ezzel az életviszonyok szerkezetét. A digitális lábnyomok vizsgálatával nagy fokú adatmennyiség tárult a társadalomkutatók elé, mely a szociológiai képzelőerő spektrumait, valamint az eddigi módszertani paradigmákat is merőben átszínezte. A szociológiai megismerés számára a digitalizáció tehát teljesen új utakat nyitott meg, bár ennek módszertani határai még nem teljesen letisztultak. A könyv ennek az új folyamatnak a különböző stációit, lehetőségeit és esetleges dilemmáit kívánja az olvasók elé tárni.

Dr. habil. Dessewffy Tibor ELTE Szociálpszichológia Tanszékének egyetemi docense 2019-ben a Typotex Kiadó gondozásában jelentette meg új kötetét *Digitális szociológia. Szociológiai képzelet a digitális korban* címmel.

A kötet fülszövegét idézzük, annak érdekében, hogy rögtön az elején egy kis ízelítőt nyerhesünk a szöveg világából és abból a társadalmi jelenségből, amely köré szerveződik a kötet maga:

„Forgószélnen élünk: a digitális technológiák teljességgel felforgatják az életünket, átalakítják a kultúrát, a személyközi viszonyokat, a politikát és a gazdaságot. (...) Mindez a társadalomtudományok számára kettős kihívást jelent. Egyrészt a digitális térben zajló társadalmi jelenségek és folyamatok alapos megértésének igényét veti fel, szemben a médiapercepciót uraló morális pánikrohamokkal, rémhírekkel, anekdotikus ajnározással, üzletileg motivált üdvtanokkal és hallelujával. Másfelől a digitális adatok robbanása egy olyan új módszertan kialakítását kényszeríti ki, amely lehetővé teszi új kérdések megfogalmazását, árnyalja és elmélyíti a korábbi Tudásunkat.” (Dessewffy, 2019)

A könyv két nagyobb részre tagolódik. Az első rész *Elméletek* címmel a digitális szociológia és az információs társadalom legfőbb elméleteit mutatja be, a Big Data-tól az online közösségen belüli megosztás mintázatain keresztül a felsőoktatás szerepéig az információs korban. Az elméleti alapfogalmak konceptualizálása és a főbb paradigmák vázolása mellett a szerző a szociológusok szerepének a dilemmáit is felveti, az adatok, források hozzáférhetőségének és az adatok elemzésének lehetőségei tükrében.

A második rész a *Valóságdarabkák* címet viseli. Többnyire társszerzőkkel írt, neves szaklapokban publikált, empirikus kutatások hosszú során keresztül a digitális szociológia főbb módszereit ismerteti. Főként a közösségi médiában végzett hálózat kutatások eredményei révén igyekszik rámutatni az új módszertani paradigmákra és irányelvekre, valamint arra, hogy milyen távlatokat nyújthat ez a társadalomtudományok számára. Ebben a fejezetben a mikrocelebek rajongói bázisának feltérképezésétől kezdve a menekültválság közösségi médiareprezentációján keresztül Harry Potter és a politikai aktivizmus közötti összefüggésekig számos izgalmas és érdekesítő példán keresztül kaphatunk betekintést a Big Data világába.

Az *Elméletek* fejezet első részében *A Big Data és a társadalomtudományok véletlen találkozása a műtőasztalon* címmel a szerző a Big Data jelentőségének megértéséhez segíti hozzá az olvasót.

A kérdést két fő irányvonalból közelíti meg, egyrészt az elérhető adatmennyiség robbanásszerű növekedésének a folyamatát, másrészt pedig az adattermelés és az adatok digitalizációjának jelentőségét emeli ki. A Big Data szélesebb körű megértéséhez fontos ennek a jelenségnek a tágabb értelemben vett megértése, valamint a korábbi szociológiai elméletek megismerése. A szerző Gabriel Tarde és Émile Durkheim vitájából indul ki, mely során a szociológia természetét próbálták meghatározni. A vita során Tarde kihangsúlyozza az egyének és csoportok, valamint a köztük levő kapcsolatos sokszínűségét és komplexitását, mely későbbiekben fontos táptalaja lesz a Big Data-alapú elemzéseknek, mintegy elővetítve az információ rohamos terjeszkedését:

„Ha a statisztika továbbra is úgy fejlődik, mint az elmúlt néhány évben, ha tovább növekszik az általa nyert információk pontossága, gyorsasága, mennyisége és rendezettsége, eljöhethet az idő, amikor megvalósulhat, hogy minden társadalmi eseményhez azonnal és automatikusan egy szám rendelhető...” (Tarde, 1962).

A Big Data ezáltal új ismeretelméleti paradigmák létrejöttét teszi lehetővé. Egy olyan világban, ahol a hálózati térben való jelenlét nyomot hagy maga után, követhetővé, valamint kutathatóvá válik, akár jelen időben, a megismerés és a megértés eddig még beláthatatlan útjai nyílnak meg. A szerző kihangsúlyozza, hogy ennek ismeretében a szociológusoknak újra kell gondolniuk az eddigi ismeretelméleti paradigmáikat, valamint a hagyományos adatgyűjtési technikáikat, és meg kell tanulniuk a megértés egy teljesen új és még kiaknázatlan formáját. A „Big Data-forradalom” révén a reprezentatív mintavételi eljárások sajátosságai is új perspektívába helyeződnek, hiszen ezen paradigma révén, amit $n = \text{all-nak}$ is neveznek, az esetszám gyakorlatilag a teljes populációt is lefedheti. Ugyanakkor nemcsak a minta nagysága, hanem az időbeliség dimenziója, az adatok strukturáltságának kérdése, a hozzáférhetőség dilemmája, valamint az egyes elemek közti kapcsolatok transzparenciája válik fontos módszertani kérdéssé a szociológusok, kutatók számára.

Ilyen tekintetben a Big Data jelentős változásokat hozhat mind az eszközhasználat, mind a társadalomelméletek színterén is (Latour, 2010).

A fejezet második részében a közösségi média, főként a Facebook monopolhelyzet felé történő elmozdulásáról olvashatunk, valamint arról, hogy a gigaplatformok mellett vagy azokat helyettesítőleg ma már saját közösség kialakítására, saját, úgynevezett digitális kert (Own Fandom Garden) létrehozására is lehetőség nyílik. Ez az új modell azzal az előnnyel jár, hogy a használati tudatosságot és a szelektív tartalomelérési tendenciát növeli.

A harmadik, társszerzővel írt alfejezet a *Digitális Pareto: Az online közösségeken belüli megosztás mintázatairól* a Pareto-elv digitális térben történő megnyilvánulásán keresztül mutatja be a long tail vagy a long neck dilemmáját.¹

A long tail szerint a Pareto-elv a digitális világban nem működik. A long tail elv nem más, mint a „sok kicsi sokra megy” elgondolás, mely a keresőoptimalizálásban fejt ki leginkább hatását, hiszen ezen belül az információáramlás és -csere felhasználótól felhasználóig típusú algoritmusokban teremődik meg. A szerző szerint a long tail elv megteremti azt, hogy bizonyos kulturális fogyasztási sajátosságokkal rendelkező szubkultúrák ne csak ellensúlyozzák, hanem

1 A Pareto-elv Vilfredo Pareto olasz közgazdász és szociológus nevéhez köthető, mely tétele szerint számos jelenség esetében a következmények 80 százaléka az okok 20 százalékára vezethető vissza.

akár háttérbe is helyezték a mainstream, kasszasikernek örvendő csoportokat (Anderson, 2006). Ezzel szemben más kutatók, akik szintén a digitalizáció jelentős folyamataival foglalkoznak, a long neck elméletét hangsúlyozzák (Dessewffy, 2019). A long neck nem egy vízszintes tengelyt feltételez, hanem a kasszasikerek és a domináns elit kialakulását emeli ki, mely függőleges tengely mentén indul gyarapodásnak.

A következő elméleti részben az információs társadalom mint elméleti konstrukció kerül bemutatásra. Ahhoz, hogy a digitális szociológia egyes fogalmait megértsük és helyén tudjuk használni, értenünk kell annak eredetét és társadalomtörténeti beágyazódottságát is.

A digitális adatrobbanás számos új elmélet és fogalom megjelenését hozta magával, melynek zűrzavarában talán az egyik legnagyobb kihívás ezeket tisztázni, definíciók, paradigmák és átfo-gó ideológiák köré csoportosítva megérteni és használni. Három fő megközelítésről olvasha-tunk ezen fejezetben, éspedig a posztindusztrializmus elméleti és kortörténeti aspektusairól, a tömegtermelés, tömegfogyasztás és a jóléti állam posztfordista elméleteiről, valamint az infor-mációs társadalom fogalmi és elméleti kereteiről. Ezen fejezet talán legmarkánsabb részében a szociológia szerepe kerül „a műtőasztalra”, mint egy olyan tudományterület, mely az egyik leginkább érintett az információs társadalmat elemző kutatásokban. A módszertani és elméleti útkeresésnek, a hagyományos struktúrák széttöredezésének, a technológia rohamos fejlődésé-hoz való felzárkózási törekvéseknek lehetünk a szemtanúi és aktorai. Viszont a lépéstartáshoz szükség van egyfajta interdiszciplinalitásra, együttműködésre és újítószándék elsajátítására, fo-lyamatos tanulási és fejlődési hajlandóságra.

Az elméletek rész utolsó fejezetében Dessewffy Tibor és Láng László a felsőoktatás helyét és feladatait helyezi górcső alá, megvizsgálva az információs korban történő működési módozata-it. A Gartner-féle hype-görbével szemléltetve az oktatás megújítására, korszerűsítésére hívja fel a figyelmet. A digitális adatrobbanásnak és fejlődésnek következtében a korábbi tudáskompe-tenciák is átalakulnak. A felsőoktatásban tehát olyan szakmákra és olyan módon kell a fiatalo-kat képezni, melyek adaptálódnak a társadalmi változásokhoz és problémamegoldó képességgel ruházzák fel a digitális bennszülötteket. A digitalizációval foglalkozó szakemberek pár fontos tulajdonságot emelnek ki, azokat a képességeket, amelyeket ezen új helyzet megkíván, s ame-lyeket a felsőoktatásban is szükségszerű lesz átadni. Ezek közül egypár lényeges: kapcsolatépítés, lényegrelátás, adaptív problémamegoldás, kultúrafüggetlen kulturáltság, adatalapú gondolko-zás, transzdiszciplinaritás, virtuális kollaboráció.

A második nagy fejezet, ahogyan korábban is olvashattuk, a *Valóságdarabkák* címet kapta, és olyan társszerzőkkel írt, empirikus kutatásokra alapuló tanulmányokat sorakoztat fel, melyek által az olvasó betekintést nyerhet a Big Data-alapú kutatások gyakorlati ismérveibe.

Az elsőként megjelenő tanulmányban olvashatunk a magyar hírességek rajongói hálózatairól. Arra keresik a választ, hogy a celebszférában milyen alkategóriák jelennek meg és ezek mi-lyen klaszterekbe szerveződnek a fogyasztói hálózat függvényében. A második, „*Nélküled az élet elképzelhetetlen számomra! A példaképem vagy!*” *Mikrocelebek rajongói Magyarországon* címet vi-selő tanulmány, az alulról való építkezés megközelítésében a mikrocelebek, azaz az újfajta híre-ségtípusok rajongói táborokkal való relációinak az értelmezésére törekszik ezek klasztereinek, klikkjeinek, centrális és hídszereplőinek a feltérképezésével.

A következő tanulmány abból indul ki, hogy az online és az offline élet egyre inkább össze-mosódní látszik, így kölcsönhatás alakul ki e kettő között, és az egyikben történeteket nem lehet

szervesen elkülöníteni a másiktól. Ezen feltevést a szerző az onlife fogalom köré építi fel, egy, a metoo mozgalomhoz köthető online térben kirobbanó botrány kapcsán, mely megértéséhez teljesen új megközelítésekre van szükség (Floridi, 2015). A következő két tanulmány a menekültválság online reprezentációit, valamint a közösségi szerveződés online megjelenési formáit és azok hatását, valamint dinamikáját vizsgálja. A *Harry Potter, avagy a politikai bölcsék köve?* címet viselő tanulmány a kötet számomra egyik legizgalmasabb összefüggését tárja elénk. A Harry Potter-rajongók és a politikai értékvonzatok, valamint politikai aktivizmus közti kapcsolatot feltételező tanulmányban a szerzők azt szerették volna bizonyítani, hogy a tömegkultúra-fogyasztás szerkezete és tartalma hozzásegít a politikai aktivizmusok és a hozzá kapcsolódó viselkedési mechanizmusok megértéséhez. Harry Potter-rajongók a tolerancia, erőszakmentesség, valamint az autokrácia megkérdőjelezésének értékei mentén köteleződnék el, mely a politikai aktivizmusokra is hatással van. A következő részekben a nemzeti rockerek szubkultúrájának ismérveit kutatják, a kozmopolita fogyasztási szokások digitális lenyomataival keresztezve, valamint meghatározva a szubkultúra sajátosságait a digitális jelenlétük alapján. Majd a tanulmányok sorát az Obama-kampány social networking kérdéskörével zárja.

Az előbbieken felvázolt tanulmányok, bár hipotéziseikben és tematikai felvetéseikben különböznek, mégis fontos célként tűzik ki a Big Data-alapú kutatások módszertani ismérveinek, akár konkrét lépéseinek, valamint lehetőségeinek és korlátainak ismertetését. Ezen típusú kutatásokban fontos szerepet kap az elemzési minta azonosítása. Több tanulmányban kiemeli a szerző azt, hogy bizonyos csoporthoz való tartozást, akár fogyasztói, akár értékpreferenciáról beszélünk, a posztlajkok és az érintett oldalakon történő aktivitások alapján határoz meg, hiszen az egy mélyebb szintű elköteleződést igényel azzal szemben, hogy valaki csupán egy oldalt kedvel, de nem fejt ki azon belül semmiféle tevékenységet. Következő lépésként az elemzési minta differenciálását, a csoportok klaszterekbe helyezését jelöli meg. Ezek az eljárások leginkább a Facebook Graph API segítségével történnek, ahol programozási alapnyelv segítségével alapadatokat lehet kinyerni keresztszociális vonatkozásban. Végül pedig a szerzők ezen adatokat preferenciák, jellemzők és a kutatásokban meghatározott dimenziók alapján faktorokba szervezik és értelmezik. A módszer előnyei közé sorolta a szerző azt, hogy nagy mintával, akár az egész célpopulációval is dolgozni lehet, keresztszociális, jelenre vonatkozó adatokat lehet kinyerni, illetve ezek hálózati kapcsolódásait meghatározni, klasszifikálni. Ami hátrányként, illetve dilemmaként jelenik meg ezen empirikus kutatásokban, az ezeknek a megbízhatósága, a módszertan kevésbé kiforrott jellege, valamint értelmezési és adathozzáférési korlátai, illetve az, hogy alapvetően posztdemografikus kutatásokról beszélhetünk, hiszen a célpopuláció demográfiai ismérveire csupán hipotetikus következtetéseink lehetnek.

A könyv záróakkordja Sükösd Miklós *Totális mediatizáció és ökokidium. Mediatizáció és fogyasztói társadalom: ökológiai médiakritika* című tanulmányára, mintegy önkritikusan, ironikus, humoros, ám problémafelvető hangvételben adott válaszelevele *Levélféle az ökokidium lovasához* címmel. A kötet utolsó mondataiban a szerző pedig mintegy keretbe zárva az egész kérdésselvetést és a hozzá kapcsolódó dilemmákat, a következőket hangsúlyozza ki:

„Azonban azt hiszem, hogy a szociológiai gondolkodás, a milli »képzelet« nehezen megragadható lényege az, hogy nemcsak kilövelljük a világfájdalmunkat, hanem reflektáltan megnézzük innen is, onnan is az egyes állítások, feltételezések érvényességét.” (Dessewffy, 2019).

Összességében a kötet egy reflexióra ösztönző, elméleti és gyakorlati dilemmákat taglaló, kiforrott, megalapozott olvasmány, amely alapjaiban mozgatja meg a szociológia sokéves hagyományait, egy teljesen új irányvonal felé mutatva, teszi mindezt a sokéves hagyományokba és paradigmákba beágyazottan, az újraértelmezés lehetőségével. Az, hogy a jövő mennyire kiszámítható ezen modellek és lehetőségek segítségével, milyen mértékben határozhatóak meg bizonyos csoportok, illetve viselkedési mechanizmusok, valamint ezekben a folyamatokban hol kell lennie és milyen formában a szociológusnak, mi a szerepe a szociológiai képzelőerőnek a digitalizált világban félig-meddig nyitott kérdésként, félig pedig már megválaszoltként tárul elénk.

SZAKIRODALOM REFERENCES

- Dessewffy, T. (2019). *Digitális szociológia. Szociológiai képzelet a digitális korban*. Typotex Kiadó.
- Tarde, G. (1962). *The Laws of Imitation. Reprint*. Peter Smith.
- Latour, B. (2010). Tarde's idea of quantification. In M. Candea (szerk.). *The Social after Gabriel Tarde: Debates and Assessments* (145–162. o.). Routledge.
- Floridi, L. (2015). *The onlife manifesto*. Springer Verlag.
- Anderson, C. (2006). *The long tail: Why the future of business is selling less or more*. Hachette Books.